



บทที่ 2

ข้อมูลภูมิปัญญาด้านศาสนาและพิธีกรรม

1. ความเชื่อและพิธีกรรมของล้านนา

ตำนานต่าง ๆ และพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจากอดีตอันยาวนานจนถึงปัจจุบันพบว่า คนในล้านนามีความคิด ความเชื่อและระบบคุณค่าที่มีการพัฒนาการมายาวนานกว่าพันปีแล้ว ในที่นี้ขอเรียกรวม ๆ เป็นภูมิปัญญาสั่งสม ซึ่งแสดงให้เห็น ระบบความคิด ความเชื่อ คุณค่า ความหมาย ท่าที และความรู้สึกที่คนมีต้องการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ต่อเนื่องกันหลายศตวรรษในล้านนาแล้วก่อตัวขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่าระบบศีลธรรมหรือภูมิปัญญาแห่งล้านนา ภูมิปัญญาสั่งสมดังกล่าวนี้ อานันท กาลยจนพันธ์ ศึกษาความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาได้จำแนกตามลักษณะของ อุดมการณ์ ในสาระสำคัญพอจะประมวลโดยสังเขปเกี่ยวกับความเชื่อ 5 ลักษณะได้ดังนี้

1.ความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษย์และชนชาติ

จำแนกสรุปความเชื่อ เกี่ยวกับต้นกำเนิดมนุษย์และชนชาติออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.นิทานปรัมปรา เรื่องมนุษย์เกิดจากน้ำเต้า มีข่า กระเหรียงและไท สะท้อนการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง

2.นิทานปรัมปราที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์คู่แรก เป็นต้นโคตรวงศ์ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในล้านนาและอีสาน คือ ปู่
แสะลืย่าแสงไต้หรือปู่สังกะสาย่าสังกะลี

3.นิทานปรัมปราที่มีพลั้งเหนื่อธรรมชาติเป็นผู้สร้างคือ แถน แล้วส่งมนุษย์ผู้แก่งกล้าลงมาปกครอง ซึ่งในตำนานไท
อาหมเทวดาส่ง“ขุนหลวง ขุนหลาย”ลงมาครองเมืองนูนฐานและกลายมาเป็นต้นตระกูลไท

2.ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของความอุดมสมบูรณ์

สังคมเกษตรกรรมอย่างล้านนาให้ความสำคัญยิ่งกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์เรื่อง “ฝนตกต้องตามฤดูกาล” เพราะ
ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีความสำคัญยิ่งยวดต่อการดำรงชีวิต ความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต
ความเชื่อและพิธีกรรม ของคนในสังคมเกษตร แสดงออกถึงความปรารถนาที่จะขอให้อำนาจแห่งธรรมชาติ คลบ้นดาลให้
เกิดความอุดมสมบูรณ์

3. ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี

ชาวล้านนาเชื่อว่าผีเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมขั้นพื้นฐานในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีมีลักษณะใกล้เคียงและเชื่อมโยงกับความเชื่อเดิมอื่น ๆ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และความเชื่อเรื่องขวัญ หัวใจสำคัญของความเชื่อทั้งสามนี้ร่วมกัน คือ การมองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลกทางวัตถุและโลกทางจิต ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยการเคารพธรรมชาติที่สามารถบันดาลทั้งความผาสุกและ/หรือความทุกข์ยากไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ต้นไม้ สายน้ำ แผ่นดิน ฯลฯ โดยการชน "ไหว้" อำนาจ" ที่สิงสถิตอยู่ในธรรมชาติ เช่น ผีขุนน้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น

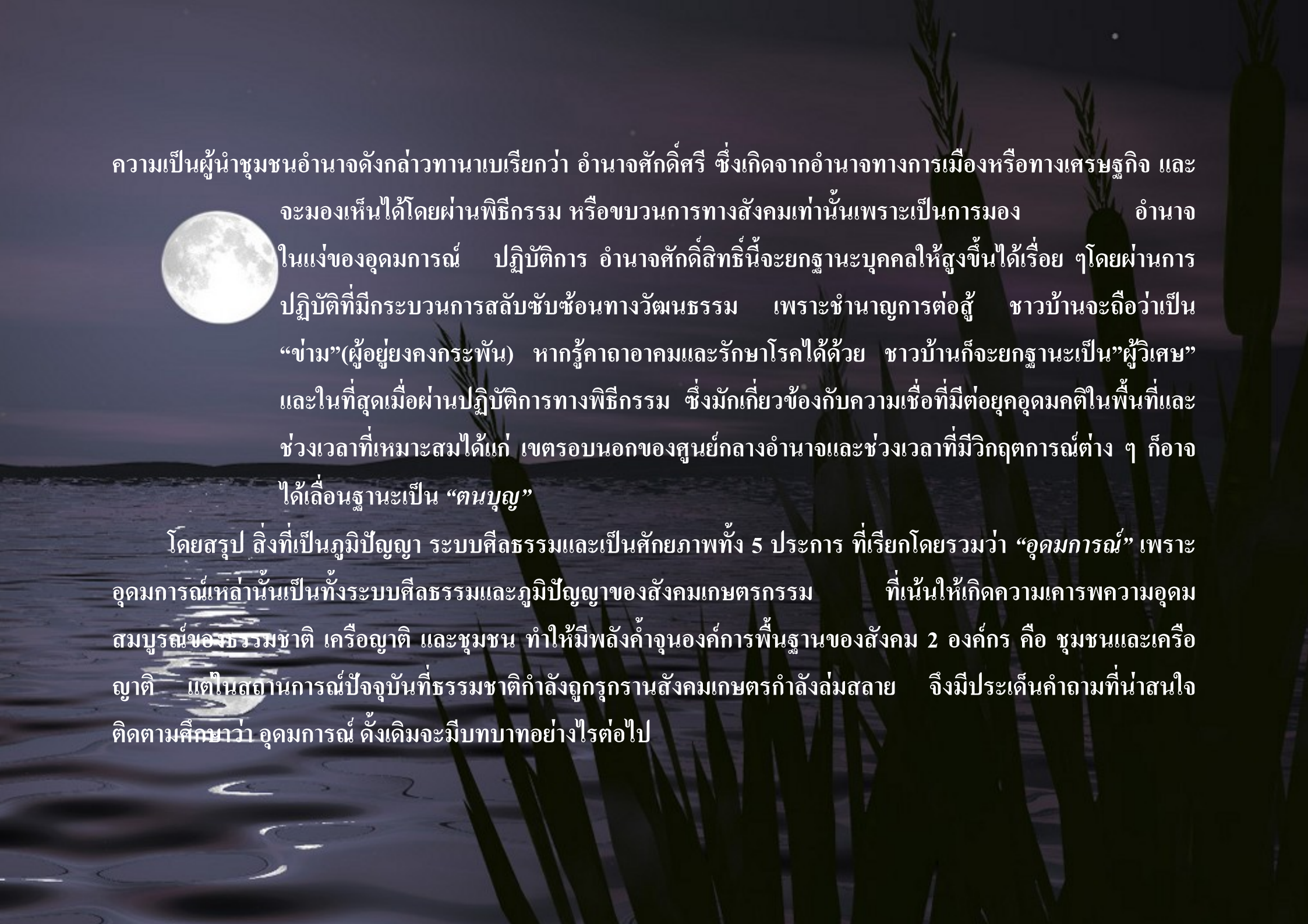
4. ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ

ความเชื่อเรื่องผีคือ เรื่องขวัญ ในเชิงจิตวิทยาของคนล้านนาทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่า คน สัตว์ พืช สิ่งของ ต่างก็มีขวัญทั้งสิ้น เพราะขวัญเป็นพลังของชีวิต จึงเกิดพิธีกรรมที่เรียกว่าประเพณีฮ้องขวัญ การทำเพื่อให้กำลังใจเพื่อฉลองความสำเร็จในชีวิต เพื่อสนองความเชื่อสืบมา

5. ความเชื่อในยุคอุดมคติและการปลดปล่อย

สังคมล้าชานาก็เช่นเดียวกับสังคมประเพณีแบบดั้งเดิมอื่น ๆ ที่ล้วนมีความเชื่อในยุคอุดมคติ และการปลดปล่อย ซึ่งแสดงออกในรูปแบบขบวนการต่อสู้เพื่อสังคมอุดมคติ ผู้ร่วมขบวนการมุ่งมั่นมองไปในอนาคตว่า โลกอุดมคติจะเกิดเป็นจริงได้โดยมีผู้ปลดปล่อย ซึ่งมีลักษณะของวีรชนทางวัฒนธรรมหรือศิลปินชนนั้นคือ ผู้ปลดปล่อยทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโลกของจิตใจกับโลกของวัตถุ หรือปลดปล่อยให้ผู้คนหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ทานาเบได้เคยให้แง่คิด “ขบวนการสังคมในอุดมคติเหล่านี้เป็นการแสวงหาอำนาจทางการเมืองแนวใหม่ของพลังสังคมชานาและแตกต่างจากลักษณะขบวนการพระศรีอารียอย่างชัดเจน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องตนบุญเกี่ยวพันกับความคิดเรื่องอำนาจแต่คงไม่น่าจะใช้การแสวงหาอำนาจทางการเมืองแนวใหม่ของชานา หากเป็นการแสวงหาอำนาจที่มีรากฐานมาจากการพัฒนาการของชุมชนดั้งเดิมในล้าชานาเอง ทานาเบให้ทรรศนคติบายต่อไปว่า” ความคิดว่าด้วยอำนาจที่แฝงอยู่ในความเชื่อเรื่องตนบุญนั้น เป็นศักยภาพที่ดำรงอยู่ในชุมชน ตั้งแต่ครั้งที่ยังมีสภาพเป็นชุมชนดั้งเดิม เพราะเป็นรากฐานของการผลิตซ้ำ



ความเป็นผู้นำชุมชนอำนาจดังกล่าวทานาเบเรียกว่า อำนาจศักดิ์ศรี ซึ่งเกิดจากอำนาจทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ และ
จะมองเห็นได้โดยผ่านพิธีกรรม หรือขบวนการทางสังคมเท่านั้นเพราะเป็นการมอง อำนาจ
ในแง่ของอุดมการณ์ ปฏิบัติการ อำนาจศักดิ์สิทธิ์นี้จะยกฐานะบุคคลให้สูงขึ้นได้เรื่อย ๆ โดยผ่านการ
ปฏิบัติที่มีกระบวนการสลับซับซ้อนทางวัฒนธรรม เพราะชำนาญการต่อสู้ ชาวบ้านจะถือว่าเป็น
“ข่าม”(ผู้ยุ่งคองกระพัน) หากรู้คาถาอาคมและรักษาโรคได้ด้วย ชาวบ้านก็จะยกฐานะเป็น”ผู้วิเศษ”
และในที่สุดเมื่อผ่านปฏิบัติการทางพิธีกรรม ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่อยุคอุดมคติในพื้นที่และ
ช่วงเวลาที่เหมาะสมได้แก่ เขตรอบนอกของศูนย์กลางอำนาจและช่วงเวลาที่มึวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ก็อาจ
ได้เลื่อนฐานะเป็น “ตนบุญ”

โดยสรุป สิ่งที่เป็นภูมิปัญญา ระบบศีลธรรมและเป็นศักยภาพทั้ง 5 ประการ ที่เรียกโดยรวมว่า “อุดมการณ์” เพราะ
อุดมการณ์เหล่านั้นเป็นทั้งระบบศีลธรรมและภูมิปัญญาของสังคมเกษตรกรรม ที่เน้นให้เกิดความเคารพความอุดม
สมบูรณ์ของธรรมชาติ เครือญาติ และชุมชน ทำให้มีพลังอำนาจองค์การพื้นฐานของสังคม 2 องค์กร คือ ชุมชนและเครือ
ญาติ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ธรรมชาติกำลังถูกรุกรานสังคมเกษตรกำลังล่มสลาย จึงมีประเด็นคำถามที่น่าสนใจ
ติดตามศึกษาว่า อุดมการณ์ ดังเดิมจะมีบทบาทอย่างไรต่อไป